

VEYSEL KARANI YAPISINA AIT CEPHELERİN ALTIN ORAN-ESTETİK İLİŞKİSİ ANALİZİ

GOLDEN RATIO-AESTHETIC RELATIONSHIP ANALYSIS OF THE FACADES OF VEYSEL KARANI BUILDING

Mizgin GÖKÇE SALIK*

ÖZET

Tarih boyunca mimari eserlerde estetik arayışların var olduğu ve bu arayışın sonucu olarak eserlerin ölçü ve oranlarla şekillendirildiği, parça-bütün uyumuna önem verildiği gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalar, doğadaki sayıların Fibonacci dizilimiyle ölçü ve oranların sağlandığını ve bu dizilimin bir ürünü olan altın oranın keşfedildiğini göstermektedir. Doğa ve insan odaklı estetik çalışmaların büyük ölçüde altın oranla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Mimarlık alanında tasarlanan cephelerde estetik bütünlüğün, belirli ölçü ve oran kompozisyonlarıyla elde edilebileceği fikri öne çıkmaktadır. Bu nedenle, cephedeki elemanların yarattığı boşluk ve doluluk alanlarının dengeli ve ölçülü bir orana sahip olması büyük önem taşır. Altın oran, tarih boyunca pek çok yapının cephelerinde estetik dengeyi sağlamak için tercih edilen önemli bir unsur olmuştur. Bu çalışmada, yapıların estetik görünümünü oluşturan cephelerin doluluk ve boşluk oranları incelenmiş, altın oranla olan ilişkileri estetik bir bakış açısıyla analiz edilmiştir. Çalışmada, Siirt'te bulunan Veyssel Karani Türbesi'nin cepheleri, doluluk-boşluk oranlarıyla değerlendirilmiş ve altın orana uygunluğu araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Altın Oran, Veyssel Karani, Türbe, Restorasyon, Estetik

ABSTRACT

Throughout history, it has been observed that there has been a search for aesthetics in architectural works and as a result of this search, the works have been shaped with dimensions and proportions, and the harmony of the part-whole has been given importance. Research shows that the Fibonacci sequence of numbers in nature provides measurements and ratios and that the golden ratio, a product of this sequence, was discovered. It is thought that nature and human-oriented aesthetic studies are largely related to the golden ratio. In the facades designed in the field of architecture, the idea that aesthetic integrity can be achieved with certain compositions of dimensions and proportions comes to the fore. For this reason, it is of great importance that the space and occupancy areas created by the elements on the facade have a balanced and measured ratio. The golden ratio has been an important element preferred to provide aesthetic balance on the facades of many buildings throughout history. In this study, the occupancy and emptiness ratios of the facades that form the aesthetic appearance of the buildings are examined, and their relationship with the golden ratio is analyzed from an aesthetic point of view. In the study, the facades of the Veyssel Karani Tomb in Siirt were evaluated with their occupancy and emptiness ratios and their compliance with the golden ratio was investigated.

Keywords: Golden Ratio, Veyssel Karani, Tomb, Restoration, Aesthetics

Geliş Tarihi/Received: 3 Eylül 2024
Kabul Tarihi/Accepted: 30 Aralık 2024

İnceleme Makalesi/Review Article

*
Mimari Restorasyon Programı,
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Ağrı / Türkiye

Architectural Restoration Program,
Ağrı İbrahim Çeçen University
Ağrı / Turkey

ORCID: 0000-0001-6533-910X

mizgin.gokce.848@gmail.com

1. GİRİŞ

Dünya yaratılırken her şey belirli bir ölçü sistemine göre yapılandırılmıştır. Yüzyıllar süren araştırmalar sonucunda, bu ölçü sisteminin doğada, insanda ve günlük hayatta gözlemlenen pek çok yapıda var olduğu ve altın oran ile ilişkilendirildiği keşfedilmiştir. Bu oranın müzikten resme, heykelden grafik sanatlarına kadar geniş bir yelpazede karşımıza çıktığı bilinmektedir. Mimarlık alanında da bu oranın sıkça kullanıldığı görülmektedir, özellikle kamu yapıları gibi dikkat çekici ve büyük ölçekli mimari eserlerde bu oranın uygulandığı gözlemlenmektedir. Altın oran, çoğu zaman estetik kavramıyla da ilişkilendirilerek, yapıların görsel açıdan daha çekici ve dengeli olmasını sağlamaktadır.

Doğada ve evrende karşılaştığımız birlik, bütünlük ve uyumun tam anlamıyla açıklanması oldukça karmaşıktır. Ancak bu konuda araştırmalar yapan birçok bilim insanının, belirli bir ortak noktada bulunduğu görülmektedir. Bu ortak nokta, "altın oran" olarak bilinen 1,618 sayısıdır. Günlük yaşamımızda sıkça karşılaştığımız pek çok nesnede, bakışlarımızı yönlendiren formlarda ve kullandığımız objelerde bu oranın izlerine rastlamak

mümkündür. Altın oran anlayışı, sadece bilimsel alanda değil, aynı zamanda sanat eserlerinde de kendine yer bulmuştur. Antik Mısır'dan Yunan sanatına ve Rönesans dönemine kadar uzanan pek çok eser, bu oran dikkate alınarak tasarlanmıştır (Yılmaz, 2017).

Altın oran, ilk kez M.Ö. 300 yılında Euclid'in "Elements" adlı eserinde ele alınmış ve bu matematiksel kavram, geniş kitlelerin dikkatini çekmiştir. Zamanla başka bilim insanları tarafından da incelenmiş, özellikle Fibonacci isimli matematikçi, kendi adıyla bilinen sayı dizisini oluşturarak altın oranı bu dizideki ardışık sayıların oranında keşfetmiştir. Altın oran, birçok kaynakta Fibonacci dizisiyle birlikte ele alınmıştır. Modernizmin ortaya çıkmasıyla birlikte sadelik ve doğru oranların kullanımı fikri, altın oranın önemini daha da artırmıştır. Mimarlık ile altın oranın bir arada anılması, özellikle ünlü mimar Le Corbusier'in etkisiyle akademik çevrelerde daha sık tartışılmaya başlanmıştır. Mimarlığın bir sanat dalı olarak altın oranı içermesi, birçok mimar tarafından daha estetik ve etkileyici olarak kabul edilmiştir (Yılmaz, 2017). Hazırlanan bu çalışmanın amacı, tarihi ve inanç turizmi kapsamında önemli bir yapı olan Veysel Karani Türbesi'ni esas alarak cephelerde altın oran ve estetik anlayışının irdelenmesidir.

Bu çalışma, Veysel Karani Türbesi'nin cephelerinde doluluk ve boşluk oranları arasında altın orana yakın bir değer olup olmadığını sorgulamaktadır. Aynı zamanda çalışma, teknolojinin sağladığı imkânlarla inşa edilen ancak doluluk-boşluk oranlarına dikkat edilmeyen yeni yapılar için de altın oranın kullanımının önemi vurgulanmaktadır. Yapı tasarımlarında altın oran ve doluluk-boşluk oranları arasındaki ilişkiye dikkat çekilmesi, yapılacak tasarımların estetik algısını güçlendirmesi açısından da önem taşımaktadır.

2. YÖNTEM

Çalışma, Siirt ili Baykan ilçesi sınırları içerisinde bulunan Veysel Karani Türbesi üzerinden yapılmıştır. Analiz edilen bu yapı, tarihi ve inanç turizmi kapsamında önemli yere sahiptir. Yapı restore edilmiş, ancak yapılan araştırmalar neticesinde özgünlüğünü kaybettiği görülmüştür. Çalışmada yapılan analizler, yapıya ait rölöve çizimleri referans alınarak hazırlanmıştır. Aynı zamanda yerinde fotoğraflama tekniği kullanılmıştır. Yapıya ait cephelerde toplam yüzey alandaki doluluk boşluk oranları ve oranlardaki sapma miktarları tespit edilmiştir. Altın orandan (1,618) sapma miktarları, elde edilen oran ile altın oranın farkı şeklindedir.

Cephelerin doluluk-boşluk oranları, tüm alan/dolu alan, tüm alan/boş alan ve dolu alan/boş alan oranları hesaplanarak çizelgeler halinde sunulmuştur. Cephelerde yer alan pencere ve kapıların yükseklik-genişlik oranları da hesaplanmış ve bu oranların, altın oran (1.618) ile olan sapma miktarları tespit edilmiştir. Cephe elemanları üzerinde yapılan bu oran analizleri sonucunda, bu değerlerin altın orana ne kadar yaklaştığı ve sapmaların boyutu ortaya çıkarılmıştır. Cephe bazında gerçekleştirilen bu değerlendirmeler, estetik ve altın oran arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Altın oran hesaplamalarında, doluluk-boşluk oranlarının değerlendirilmesi, yapı cephelerinde bulunan tasarım elemanlarının analizine dayanır. Ancak literatürde belirtildiği üzere, cephe elemanlarının bulunmadığı veya yoğun masif yapıya sahip alanlar, doluluk-boşluk ilişkisi açısından anlamlı bir katkı sağlamadıkları için analiz kapsamı dışında tutulmaktadır. Bu yaklaşımla, analizlerin doğruluğu artırılmakta ve estetik oranların tasarıma olan etkisi daha sağlıklı bir şekilde incelenebilmektedir (Demir ve Yıldız, 2021; Kaya, 2018). Özellikle, masif bölgelerin doluluk-boşluk oranı analizlerinden çıkarılması, altın oran ilkelerinin mimari uygulamalara entegrasyonunda kritik bir öneme sahiptir. Hazırlanan çalışmada doluluk-boşluk oranlarının hesaplanmasında, cephe elemanlarının bulunmadığı kasnak bölgesi ve kubbe yoğun masif yapıya sahip bölgeler olması sebebiyle tüm cephelerde değerlendirme dışı bırakılmıştır. Cephelerin analiz edilen yüzeylerinde, elemanların az olduğu bölgelerde dolu alanların daha fazla olması, tüm yüzeyin dolu alana yönelmesine neden olmuştur.

2.1. Mimarlıkta Altın Oran ve Estetik Kavramı ve Cephe İlişkisi

Birçok mimari başyapıtın temelinde belirli bir oran bulunmaktadır. Mimari tasarımda bazı stiller ve yaklaşımlar, fi (altın oran) olarak bilinen bu oranı bir araç olarak kabul etmiş ve kütle ile cephe tasarımlarında sıkça kullanmıştır. Kiriş, kolon, kubbe gibi temel yapı

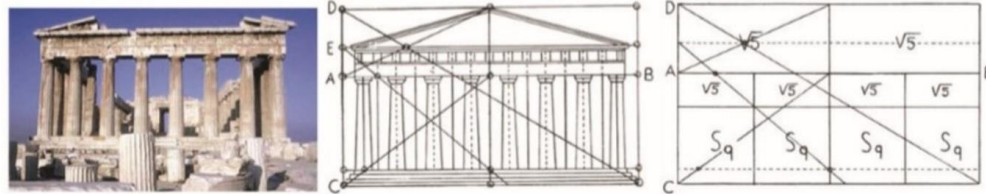
elemanlarının modellemelerinde olduğu gibi, plan, cephe ve kesit gibi mimari unsurlarda da altın oran uygulanmıştır (Arslan Selçuk ve ark., 2009). Altın oran, irrasyonel bir sayı olup $1,618033988749894...$ şeklinde yazılır. Sembölü ise Yunan alfabesindeki "Phi" harfi yani Φ 'dir. Matematikçi Mark Barr, 1900'lü yılların başlarında bu sembolü Yunan heykeltıraş Phidias'ın isminin ilk harfinden esinlenerek oluşturmuştur. Phi, aynı zamanda Yunan alfabesinin 21. harfidir (Tekkanat, 2006).

Altın oran, insanoğlunun doğadaki büyüme modellerini ve doğal yapılardaki estetik tasarımları anlamak için kullandığı en eski parametrelerden biridir. Bu oran, özellikle sanat ve mimaride matematiğin rolünü gösteren önemli bir benzeşim ölçütü olarak tarihte birçok yapıda iz bırakmıştır.

İnsanoğlu, doğayı sürekli gözlemleyerek ve ondan öğrenerek, geometriyi bir araç olarak kullanmış ve öğrendiklerini kendi yapılı çevresini oluştururken uygulamıştır. Özellikle Eski Yunan ve Roma mimarisinde, yalın bir dilin geometrik "oranlarla" ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu geometrik oranlar arasında altın oran, en çok bilinen ve belki de en çok kullanılanıdır. Altın oran, bazı doğal form ve yapılar ile bunların büyüme süreçlerinin açıklanmasında, geometrik kurallı şekilleri modelleyen matematiksel bir araç olarak günümüze kadar kullanılmıştır. Matematiksel olarak altın oran, bir çizginin küçük parçasının büyük parçaya oranının, büyük parçanın bütüne oranına eşit olması durumudur (Bergil, 2009).

Sanatçılar, altın oranı mimari cephe tasarımlarında, tabloların boyutlarında ve heykellerin oranlarında kullanmışlardır. Bu sanat eserleri, buldukları dönemlerin en ünlü eserleri arasında yer almıştır. Örneğin, Çin'deki Yasak Şehir'in yerleşim planı, Mısır'daki Giza Piramitleri'nin kütesel ilişkileri, Yunan tapınaklarından Parthenon'un cephesi, Gotik katedrallerden Notre Dame'in cephesi, İslam mimarisinden Tunus'taki Kayravan Büyük Camii'nin mimarisi, Klasik Batı Mimarisinden Palladio'nun Emo Villası'nın plan şeması, modern mimarlıktan Le Corbusier'in Villa Savoye'nin plan şeması ve Marsilya Konutları'nın cephe tasarımı, Birleşmiş Milletler'in New York'taki ofis binasının kütle oranları, Washington DC'deki Pentagon binasının plan şeması ve strüktürel mimarlıktan Toronto'nun simgesi olan CN Tower'ın kule-güverte oran ilişkisi, bu kullanım örnekleri arasında sayılabilir (Fletcher, 2001; Olsen, 2006) (Şekil 1, Şekil 2).

Şekil 1. Parthenon cephesine yönelik yapılan altın oran uyum çalışması (Ghyka, 1977)

Şekil 2. Kayravan'daki Büyük Camii minaresi ve Villa Savoye planı için yapılan altın oran uyum çalışması (Boussora, 2004), (Harmony and Home, 2023)

Altın oran, hayatımıza denge, armoni ve uyum getiren bir kavram olup parçaların bütüne olan ilişkisi, nesnelere arasındaki bağlantılar, simetri ve denge gibi unsurlarla karşımıza çıkar. En eski oran sistemlerinden biri olarak kabul edilen altın oran, birçok medeniyet tarafından kullanılmıştır ve ilk matematiksel bilgilere M.Ö. 3. binyılda Eski Mısır'da rastlanır. M.Ö. 570-495 yılları arasında yaşamış Yunan filozofu Pisagor (Pythagoras) ve Pisagorcular, "her şey sayıdır" düşüncesiyle belirli sayısal ilişkilerin evrenin harmonik yapısını sergilediğine inanarak bu oran sistemini tanıtmışlardır (Tekkanat, 2006).

Yapıların ve mekânların boyutları, çeşitli şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmiştir. Bu ihtiyaçların ötesinde, İslam sanatında bilinçli bir şekilde geometri kullanımının yaygın olduğu çeşitli çalışmalarla ortaya konulmuştur. Buhara'daki Kalan Türbesi, geometrinin başarıyla uygulandığını gösteren örneklerden biridir (Arpat, 2006). Türk-İslam mimarisinde

ritim, simetri ve orantı unsurlarıyla birlik ve bütünlüğü sağlayan bir uyum arayışı olduğu görülsede, bu yapılarda hangi orantı ilkelerinin uygulandığı tam olarak çözümlenememiştir. Özellikle Anadolu Selçuklu yapılarında, cami, medrese ve kervansarayların ana cephelerinde yer alan taç kapılarda genellikle 2/3 oranı kullanıldığı gözlemlenmiştir (Gürsoy, 2018).

Türk sanatında yapılan çalışmalar, genellikle Mimar Sinan'ın eserlerine yönelik incelemelerde, özellikle Edirne Selimiye Camisi ve İstanbul Süleymaniye Camisi'nde altın oranın kullanıldığı belirtilmektedir. Bu iki önemli yapıdan ilki, Osmanlı Padişahı II. Selim tarafından yaptırılmış olup 1575 yılında ibadete açılmıştır. Diğeri ise I. Süleyman adına 1551-1557 yılları arasında inşa edilmiştir. Mimar Sinan'ın bu camilerde altın oranı ustaca kullanarak hem estetik hem de yapısal mükemmeliyeti sağladığı ifade edilmektedir (Sertöz, 2004). Bu oranın, özellikle yapıların cephelerinde öne çıktığı gözlemlenmektedir.

Her mimari dönemde cephe, önemli bir unsurdur. Bir binanın cephesi, bulunduğu kültürün özelliklerinden, dönemin ekonomik, sosyal ve teknolojik durumuna, toplumun estetik zevklerinden dini görüşlerine kadar birçok unsuru yansıtır. Cephe, bu birikimlerin hepsini kullanıcılara sunar. Estetik açıdan tatmin edici cephelerin oluşturulması, önemli bir tasarım kriteridir (Şenyiğit, 2010). Bir mimari tasarımda cephe düzenlemesinde estetik olmayan öğelerle karşılaşıldığında, planlar değiştirilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken, cephe tasarımında işlevsel ve estetik açıdan beğeni toplayacak mimari elemanlar ve oranlar kullanmaktır.

Antik çağlardan beri felsefenin bir dalı olarak bilinen 'Estetik' ya da 'Güzellik' bilimi, günümüzde sanat felsefesi, psikoloji ve sosyoloji alanlarında farklı yaklaşımlarla incelenmektedir. Mimarlıkta da güzellik kavramının tanımlanması ve aranması, insanlık tarihi boyunca önemli bir uğraş olarak öne çıkmıştır.

Mimarlıkta biçimler, genellikle geometrik türevlerden oluşur. Oran, uyum, denge ve birlik gibi unsurlar, matematiğin hem biçimsel hem de manevi araçlarıdır. Bu unsurlar kullanılarak oluşturulan geometrik şekiller, insan beyninde estetik bir his uyandırır. Her gün farkında olmadan gördüğümüz birçok bina, aslında estetik kaygılarla tasarlanmıştır. Tasarım sürecinde matematiksel kurallar çerçevesinde belirlenen kriterler, planlama ve cephe tasarımlarında dikkate alınır. Mimarlıkta hiçbir mekân tesadüfen oluşmaz; her binanın bağlamı ve işlevi göz önünde bulundurulmalıdır (Yılmaz, 2017). Altın oran ise birçok mimar için, bir yapının her alanına uygulandığında bütünsel uyum ve insanlı nitelikler kazandıran temel bir ölçü olarak hizmet etmiştir (Bergil, 1988).

Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap adlı eserinde mimarlığın temel ilkeleri olarak düzen, bütünlük, ritmik hareket, simetri, oran, uygunluk ve ekonomiyi vurgulamıştır (Vitruvius, 1486). Bir mimari yapının estetik değer kazanması bu ilkelere bağlıdır. Yüzyıllar boyunca, mimari estetiğin değerlendirilmesinde güzellik standardının geçerli olduğu ve mimarın amacının güzel yapılar üretmek olduğu inancı yaygın kabul görmüştür. Vitruvius'a göre mimarlık üç temel üzerine inşa edilmelidir: Utilitas (kullanışlılık, işlevsellik), Firmitas (sağlamlık, dayanıklılık) ve Venustas (estetik, güzellik). Oranlar üzerine yaptığı önemli çalışmalarla Vitruvius (M.Ö. 80-15), kendi mimarlık kuramını geliştirerek kendisinden sonraki mimarları derinden etkilemiştir. Vitruvius'un üç temel ilkesi olan Utilitas, Firmitas ve Venustas, mimarlıkta denge ve uyumun sağlanması açısından kritik bir rol oynamaktadır. Vitruvius'un oranlar üzerine yaptığı çalışmalar, altın oranın yalnızca estetik bir unsur olmadığını; aynı zamanda işlevsellik ve sağlamlık ilkeleriyle uyum içinde çalıştığını göstermektedir. Bu bağlamda altın oran, Vitruvius'un üç temel ilkesinin tamamlayıcısı ve pratiğe dönüşmesini sağlayan önemli bir araçtır (Yılmaz, 2017).

Altın oran, yalnızca mimarlıkta değil, genel olarak sanat ve estetik alanlarında da güzellik ve uyumun evrensel bir ölçüsü olarak kabul edilmekte, bu yönüyle hem Vitruvius'un ilkeleriyle hem de sanatçıların "güzel" kavramını arayışındaki çabalarıyla doğrudan ilişki kurmaktadır. Bir eserin yaratılması ve beğenilmesi, sanatçılar için gurur kaynağıdır. Bu sebeple tüm sanatçılar, güzeli bulma ve yansıtırma amacıyla çalışma yapmışlardır. 1,618 sayısı ile ilişkilendirilen tüm çalışmalar, altın orana dayandığı için "güzel" olarak değerlendirilmiş ve herkes tarafından beğenilmiştir (Akin, 2021). Estetikle ilgilenen tüm disiplinler, bir noktada altın oran ile karşılaşmıştır. Bu yüzden "güzel sanatlar" terimi ortaya çıkmıştır. Bazı mimari eserlerde, mimarın bilinçli olmasa da altın orana yakın oranlar kullandığını görmek mümkündür. Bu, insanın alışkın olduğu orantıları daha estetik bulmasından kaynaklanır. Bir

esere ilk bakışta algılanan görsellik, akılda kalıcı bir etki yaratır. Mimarlıkta görsellik çok önemlidir ve altın oran kullanılarak tasarlanan binaların beğenilme olasılığı daha yüksektir. altın oranın evrenin yaratılışında dikkate alındığı ve doğadaki birçok canlı ve nesnede bulunduğu düşüncesi, bu kavramın geniş bir çerçevede değerlendirilmesine yol açmıştır. Bu açıdan bakıldığında, altın oran yaratılıştan bu yana her alanda görülmektedir (Yılmaz, 2017). Çalışma kapsamında koruma müdahalesi kapsamında restore edilen tarihi Veysel Karani Türbesi analiz edilmiştir. Bu analiz ile yapılan müdahalelerin cephelere etkisi altın oran yöntemi ile analiz edilmiştir.

2.2. Veysel Karani Türbe Yapısının Mimari Özellikleri

Mezopotamya'da, tarihte ilk medeniyetlere ev sahipliği yapan ve önemli ticaret yollarının geçiş noktası olan Siirt, farklı etnik grupların barış içinde bir arada yaşadığı bir şehirdir. Türk, Kürt, Arap ve birçok etnik grubun bir arada bulunduğu Siirt, farklılıkları bir zenginlik olarak kabul eden bir anlayışa sahiptir. Bu evrensel bakış açısını besleyen şehir, Veysel Karani, İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı Hazretleri gibi insanlığa örnek teşkil eden birçok önemli şahsiyeti de yetiştirmiştir (Dicle Kalkınma Ajansı,2023).

Siirt'in tarihi ve turistik değerleri arasında kaplıcalar, türbeler, camiler, kaleler ve köprüler önemli bir yer tutar. Bu yapılar arasında özellikle öne çıkanlardan biri, Baykan İlçesi'nin 8 km güneydoğusunda bulunan Veysel Karani Türbesi'dir. Türbe, bölge halkı için kültür turizmi açısından büyük potansiyele sahip önemli bir yapı niteliğindedir (Çelik, 2012).

Baykan İlçesi'nin Ziyaret Beldesi'nde yer alan Veysel Karani Türbesi, Siirt-Diyarbakır-Bitlis karayolu üzerinde konumlanmaktadır ve Siirt şehir merkezine 40 kilometre uzaklıktadır. Ziyaret Beldesi, Baykan İlçesi'nin güneybatısında, Siirt-Diyarbakır-Bitlis karayollarının kesişim noktasında yer almaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Veysel Karani Türbesi Konumu

Siirt ili Baykan İlçesi Ziyaret Köyü'nde yer alan yapı, pafta 8, ada 220 no'lu parselde yer almaktadır. Baykan İlçesinde yer alan Veysel Karani Türbesinin kesin olarak hangi tarihte yapıldığıyla ilgili bilgiye ulaşılamamıştır (Şekil 4, Şekil 5).

Şekil 4. Veysel Karani Türbesi'ne ait 1974 tarihli fotoğraf (EBA,2023) (sol)
Şekil 5. Veysel Karani Türbesi (sağ)

Ali Boran, Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri adlı eserinde Veysel Karani Türbesi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Eserinde, 10. yüzyıl coğrafyacısı Makdisi ve 1046 yılında hacca giden Nasır-ı Hüsrev'in, Ziyaret Beldesi'nde yer alan bir mescitten bahsettiklerini ifade etmektedir. Ayrıca, Evliya Çelebi'nin Seyahatname adlı eserinde de Veysel Karani Camii ve Türbesi'ne değinildiğini belirtmektedir. Boran, aynı eserinde Kanuni Sultan Süleyman'ın I. İrakeyn Seferi'ne (1534) katılan Matrakçı Nasuh'un (Nasuh es-Silahî), Veysel Karani Camii ve Türbesi'nin minyatürünü çizdiğini de aktarmaktadır. Günümüzdeki Veysel Karani Türbesi, 1970 yılında yeniden inşa edilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü

tarafından 1887, 1910-1991 ve 1998 yıllarında çeşitli onarımlardan geçirilmiştir. Türbe ve külliye kötü durumda iken, 2001 yılında özellikle dönemin Baykan Kaymakamı Osman Hacıbektaşoğlu'nun çabalarıyla restore edilerek modern bir görünüme kavuşturulmuştur (Cellek, 2011).

Veysel Karani Türbesi, tarih boyunca bölgede yaygın olarak kullanılan "Cas" tekniğiyle inşa edilmiştir. Bu teknik, yörede bolca bulunan alçı taşlarının fırınlarda yüksek sıcaklıkta yakılıp öğütülmesiyle elde edilen bir malzemedir. Elde edilen alçı tozu, yapı işlerinde kullanılmadan önce içine odun külleri eklenerek harç ve siva malzemesi olarak kullanılmıştır. Ancak, bu tür yapılar zamanla yıkılmış ve Veysel Karani Türbesi, günümüzdeki şeklini alacak şekilde yeniden inşa edilmiştir (Mimarlık Dergisi, 2023).

Veysel Karani Türbesi'nin ilk dönem planıyla ilgili bilgiler, Ali Boran'ın "Baykan'daki Osmanlı Dönemi Eserleri" adlı eserinde ayrıntılı olarak sunulmaktadır. Boran, Matrakçı Nasuh'un Veysel Karani Türbesi için çizdiği minyatürde türbenin sekizgen planlı olduğunu, dıştan konik bir külah ve içten bir kubbe ile iki bölümden oluştuğunu belirtmiştir (Cellek, 2011). Bu tür plan şeması, Anadolu'daki birçok benzer yapı için sıkça kullanılmıştır. 1901 yılında inşa edilen türbe, yerel yapı malzemelerinin kullanımını yansıtarak "cas" harcı ve kısmen moloz taşlarla yapılmıştır. Üst kısmı, dönemin yapı tekniklerine uygun olarak tonozlarla kapatılmıştır. Ancak bu yapı, mimari tarzı açısından belirgin bir sanatsal değer taşımamakta olup, yapısal problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle sürekli rutubet alması ve bu durumun beraberinde getirdiği yapısal zayıflıklar, hem estetik hem de güvenlik açısından önemli riskler oluşturmuştur. Bu sebeplerle, 1967 yılında Veysel Karani Tarihî Eserleri Koruma ve Eski Değerleriyle Güzelleştirme Derneği tarafından yıkımına karar verilmiştir. Yıkımın ardından, yerel yetkililer türbenin kültürel ve tarihi değerini korumak amacıyla harekete geçerek, eski ölçülerine sadık kalınan yeni bir türbe inşa edilmesini sağlamıştır (Evliyalar, 2023).

Türbe, günümüzde kare planlı olup, üzeri sekizgen bir kasnağa oturtulmuş sac kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Yapının kuzey yönünde, iki açıklıklı enine dikdörtgen planlı bir giriş bölümü bulunmaktadır. Türbenin inşasında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Kare planlı bölümden kubbeye geçiş sekizgen kasnakla sağlanmıştır. Türbeye giriş kuzey yönde yer alan iki kapıyla sağlanmaktadır. Kademeli olarak yükselen saçak silmeleri yapıyı dört yönden çevrelemekte ve süslemeleriyle cephelere hareketlilik kazandırmaktadır. Yapının cephe duvarları oldukça sade tutulmuştur. Yapının en hareketli bölümü giriş kapılarının olduğu yerdir. Burada kadın ve erkeklerin ayrı ayrı geçtiği ve paravanla ayrılmış iki kapı yer almaktadır.

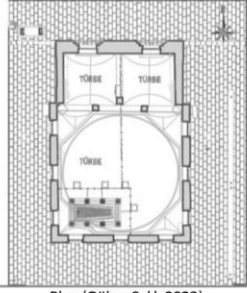

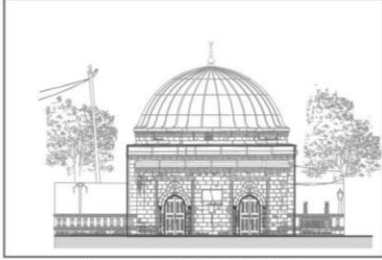

3. BULGULAR

Çalışma kapsamında ele alınan Veysel Karani Türbe yapısı; kuzey cephesi, güney cephesi, doğu cephesi ve batı cephesi üzerinden değerlendirilmiştir.

3.1. Veysel Karani Türbe Yapısının Kuzey (Giriş) Cephesi

Türbenin en hareketli bölümü kuzey cephesidir. Dikdörtgen bir portal içine alınmış iki giriş kapısı bulunmaktadır. Portalin kenarları bitkisel motiflerle süslenmiştir. Portalin içinde yer alan kapı, üç dilimli ve sivri kemerle sonlanan bir forma sahiptir. Kemerler, bitkisel formlu sütunceler üzerine oturtulmuştur. Ahşap kapı, içe doğru alınmış ve üzeri yuvarlak kemerlidir. Cephe duvarları, diğer cephelerde olduğu gibi üçgen motiflerle sonlandırılmış ve sac saçakla kapatılmıştır.

Veysel Karani Türbesi'nin giriş cephesindeki dolu ve boşluk alanları, yapı analizi için referans olarak alınmıştır. Kasnak bölgesi ve kubbe kısmında bulunan masif kütleler, baskın ve belirgin yapılar olduğundan bu bölgeler analiz kapsamına dahil edilmemiştir. Yapılan detaylı analizde, üç farklı oran hesaplanmıştır: tüm alan/dolu alan oranı, tüm alan/boş alan oranı ve dolu alan/boş alan oranı. Ancak, cephe elemanlarının sayıca az olması nedeniyle, analize sadece tüm alan/dolu alan oranı dahil edilmiştir. Bu yaklaşım, mevcut cephe elemanlarının yapının genel düzeni üzerindeki etkisini daha net bir şekilde yansıtmayı amaçlamaktadır (Tablo 1).

VEYSEL KARANI TÜRBESİ KUZEY CEPHESİ						
 <p>Plan (Gökçe Salık,2023)</p>						
 <p>Kuzey cephesi (Gökçe Salık,2023)</p>		 <p>Kuzey cephesine ait cephe elemanlarından Kapı 1 (Gökçe Salık,2023)</p>				
Alanlar	Tüm Alan	Dolu Alan	Boş Alan	Tüm Alan/ Dolu Alan	Tüm Alan/ Boş Alan	Dolu Alan/ Boş Alan
Taralı Bölge	527,609 m ²	500,508 m ²	58,436 m ²	= 1.054	= 9.02	= 8,56
Altın Orandan Sapma Miktarı				0,564	7,402	6,942
Cephe elemanı analizi		Boy	En	Boy/En		Sapma miktarı
Kapı 1		248,5	125,5	1,910		0,292

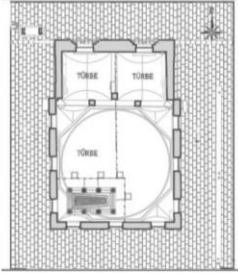

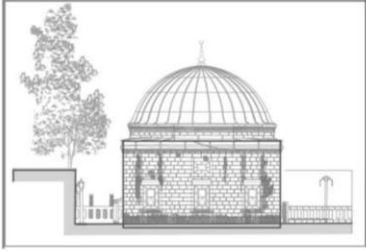
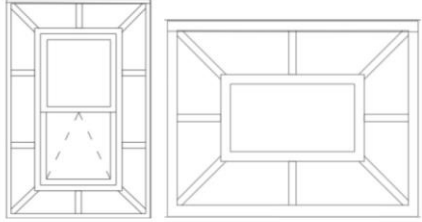
Tablo 1. Veysel Karani Türbesi'nin kuzey cephesinde bulunan doluluk- boşluk oranlarına yönelik altın oran analizleri

Veysel Karani Türbesi'nin kuzey cephesinde yapılan detaylı analizde, tüm alan ile dolu alan arasındaki oranın 1.054 olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, ideal olan altın oranla kıyaslandığında 0.564 bir sapma göstermektedir. Altın orandan sapma, yapının estetik ve mimari dengesi üzerindeki etkileri hakkında bilgi sunmaktadır.

3.2. Veysel Karani Türbe Yapısının Güney Cephesi

Türbenin dış cephe duvarı düzgün kesme taş ile örülmüş ve oldukça sade tutulmuştur. Cephenin alt kademesinde dikdörtgen formlu üç pencere ve üst kademede alttaki pencerelerin ortada yer alan pencerenin hizasında diğerlerine göre daha küçük formda kare planlı bir pencere daha bulunmaktadır. Pencereler içe doğru derinliği çok fazla olmayan bir çerçeveyle sınırlandırılmıştır. Pencerelerin doğramaları ahşap olup kenarları ve alt bölümü yağmur sularının da etkisiyle zarar görmüştür. Cephe duvarı, üçgen formlu altlarında lokma şeklinde yer alan süslemelerle sonlanmakta ve üst kısmında sac saçak bulunmaktadır.

Veysel Karani Türbe yapısının güney cephesinde yapılan analizde cephe elemanlarının azınlıkta olması sebebiyle tüm alan/dolu alan oranı değerlendirilmeye alınmıştır (Tablo 2).

VEYSEL KARANI TÜRBESİ GÜNEY CEPHESİ						
 <p>Plan (Gökçe Salık,2023)</p>		 <p>Veysel Karani türbesinde güney cephesine ait görseller (Gökçe Salık,2023)</p>				
 <p>Güney cephesi (Gökçe Salık,2023)</p>			 <p>Güney cephesine ait cephe elemanlarından pencere 1 ve pencere 2 (Gökçe Salık,2023)</p>			
Alanlar	Tüm Alan	Dolu Alan	Boş Alan	Tüm Alan/ Dolu Alan	Tüm Alan/ Boş Alan	Dolu Alan/ Boş Alan
Taralı Bölge	527,609 m2	500,508 m2	58,436 m2	= 1.113	= 9.84	= 8,84
Altın Orandan Sapma Miktarı				0,505	8,22	7,22
Cephe elemanı analizi		Boy	En	Boy/En	Sapma miktarı	
Pencere 1		151,5	93.9	1,613	0,005	
Pencere 2		101,2	78,5	1,289	0,329	

Tablo 2. Veysel Karani Türbesi'nin güney cephesinde bulunan doluluk- boşluk oranlarına yönelik altın oran analizleri

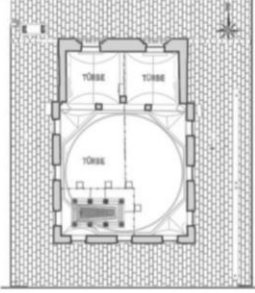

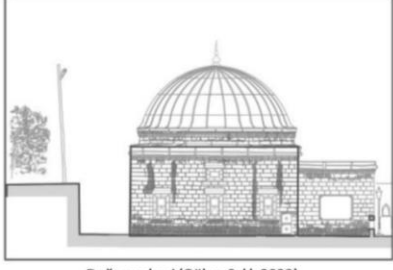
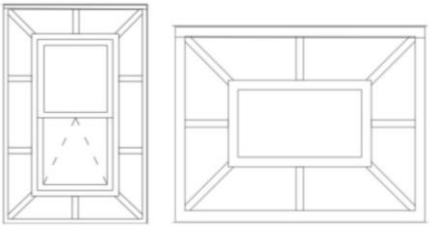
Veysel Karani Türbesi'nin güney cephesinde yapılan analizde, tüm alan ile dolu alan arasındaki oranın 1.113 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran, ideal olan altın oranla karşılaştırıldığında 0.505 bir sapma göstermektedir. Kuzey cephesindeki orandan farklı olarak, bu cephede altın orana biraz daha yakın bir değer elde edilmiştir. Bu durum, cephe tasarımının estetik dengesinin altın orana daha yakın olduğunu ve yapının mimari estetiğinin daha iyi bir uyum sağladığını göstermektedir.

3.3. Veysel Karani Türbe Yapısının Doğu Cephesi

Türbenin doğu cephesi de diğer cephelerle aynı düzendedir. Cephenin alt kademesinde üç ve üst kademesinde bir pencere bulunmaktadır. Cephe duvarı burada da üçgen motifli bezemeye sonlanmakta ve üzerinde sac kaplamalı saçak yer almaktadır. Cephenin kuzey tarafında giriş bölümüne ait olan duvarın üzerine Hz. Veysel Karani'nin künyesinin yer aldığı dikdörtgen formlu bir pano yerleştirilmiştir.

Veysel Karani Türbesi'nin doğu cephesine ilişkin yapılan değerlendirmede, dolu ve boşluk alanlar referans olarak alınmıştır. Kasnak bölgesi ve kubbe kısmında bulunan masif kütleler, bu bölgelerdeki baskın yapılar nedeniyle analiz kapsamına dahil edilmemiştir. Analiz sırasında, üç farklı oran hesaplaması yapılmıştır: tüm alan/dolu alan oranı, tüm alan/boş alan oranı ve dolu alan/boş alan oranı. Ancak, doğu cephesindeki cephe elemanlarının sayıca az olması nedeniyle yalnızca tüm alan/dolu alan oranı değerlendirmeye alınmıştır (Tablo 3). Bu yaklaşım, cephe elemanlarının genel yapının estetik ve yapısal düzenine olan etkisini daha net bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

VEYSEL KARANI TÜRBESİ DOĞU CEPHESİ						
 <p>Plan (Gökçe Salık,2023)</p>		 <p>Veysel Karani türbesinde doğu cephesine ait görseller (Gökçe Salık,2023)</p>				
 <p>Doğu cephesi (Gökçe Salık,2023)</p>			 <p>Doğu cephesine ait cephe elemanlarından pencere 1 ve pencere 2 (Gökçe Salık,2023)</p>			
Alanlar	Tüm Alan	Dolu Alan	Boş Alan	Tüm Alan/ Dolu Alan	Tüm Alan/ Boş Alan	Dolu Alan/ Boş Alan
Taralı Bölge	527,609 m2	500,508 m2	58,436 m2	= 1.113	= 9.84	= 8,84
Altın Orandan Sapma Miktarı				0,505	8,22	7,22
Cephe elemanı analizi		Boy	En	Boy/En		Sapma miktarı
Pencere 1		151,5	93,9	1,613		0,005
Pencere 2		101,2	78,5	1,289		0,329

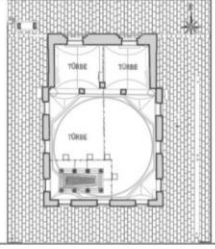
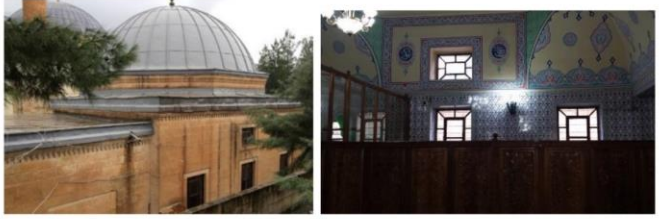
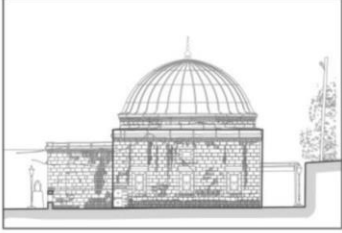
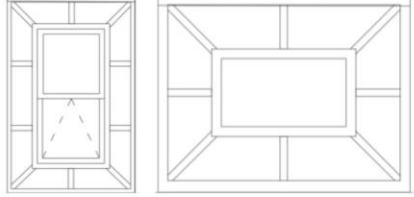
Tablo 3. Veysel Karani Türbesi'nin doğu cephesinde bulunan doluluk- boşluk oranlarına yönelik altın oran analizleri

Veysel Karani Türbesi'nin doğu cephesine ilişkin yapılan detaylı analizde, tüm alan ile dolu alan arasındaki oranın 1.113 olarak belirlendiği görülmüştür. Bu oran, ideal olan altın orandan 0.505 bir sapma göstermektedir. Bu sapma, yapının estetik dengesi ve mimari uyumu açısından önemli bir gösterge olup, cephe tasarımındaki ölçülerin altın orana ne kadar yakın olduğunu yansıtmaktadır.

3.4. Veysel Karani Türbe Yapısının Batı Cephesi

Türbenin batı cephesi de tıpkı güney ve doğu cepheleri gibi oldukça sade tutulmuş ve aynı formdadır. Burada da cephe duvarında alt kademede üç üstte bir pencere yer almaktadır.

Veysel Karani Türbe yapısının batı cephesine ait dolu ve boşluklar referans alınarak yapılan analizde cephe elemanlarının azınlıkta olması sebebiyle tüm alan/dolu alan oranı değerlendirilmeye alınmıştır (Tablo 4).

VEYSEL KARANI TÜRBESİ BATI CEPHESİ						
 <p>Plan (Gökçe Salık,2023)</p>		 <p>Veysel Karani türbesinde batı cephesine ait görseller (Gökçe Salık,2023)</p>				
 <p>Batı cephesi (Gökçe Salık,2023)</p>			 <p>Batı cephesine ait cephe elemanlarından pencere 1 ve pencere 2 (Gökçe Salık,2023)</p>			
Alanlar	Tüm Alan	Dolu Alan	Boş Alan	Tüm Alan/ Dolu Alan	Tüm Alan/ Boş Alan	Dolu Alan/ Boş Alan
Taralı Bölge	527,609 m ²	500,508 m ²	58,436 m ²	= 1.113	= 9.84	= 8,84
Altın Orandan Sapma Miktarı				0,505	8,22	7,22
Cephe elemanı analizi		Boy	En	Boy/En		Sapma miktarı
Pencere 1		151,5	93,9	1,613		0,005
Pencere 2		101,2	78,5	1,289		0,329

Tablo 4. Veysel Karani Türbesi'nin batı cephesinde bulunan doluluk- boşluk oranlarına yönelik altın oran analizleri

Veysel Karani Türbesi'nin batı cephesinde gerçekleştirilen analizde, tüm alan ile dolu alan arasındaki oranın 1.113 olarak belirlendiği tespit edilmiştir. Bu değer, ideal olan altın orandan 0.505 bir sapma göstermektedir. Bu sapma, türbe cephesinin estetik düzenlemesi ve oranları açısından altın orandan ne kadar uzaklaştığını belirtir. Sonuç, cephe tasarımının altın oran ile uyumunu ve tasarımın genel dengeli görünümünü değerlendirmek açısından önemlidir.

4. SONUÇ

Altın oranın evrensel bir estetik ölçüt olarak mimari yapılarda da etkili olabileceği düşüncesiyle, bu çalışmada, Siirt'te bulunan Veysel Karani Türbesi'nin cepheleri altın oran ve estetik ilişkisi açısından incelenmiştir. Türbenin dört cephesindeki doluluk ve boşluk oranları detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen verilerden sapma değerleri hesaplanmış ve her bir cephe için altın oran ile olan ortalama sapma miktarları belirlenmiştir. Bu yöntem, cephelerin estetik uyumunu ve altın oranla olan ilişkisini daha iyi anlamayı amaçlamaktadır.

Veysel Karani Türbe yapısı cephelerinde elde edilen doluluk- boşluk oranları ve sapma miktarları incelenip, bütün olarak ele alındığında; altın oran sayısına tüm cephelerin birbirine yakın oranlarda yaklaştığı ve kuzey cephesi yani giriş cephesinde bu sapmanın bir miktar daha fazla olduğu görülmüştür. Yapılara ait giriş cepheleri genel olarak estetik açıdan ön plana çıkarılarak görsel algıda belirlilik yakalamak istenmektedir. Analizi yapılan ve özgünlüğünü kaybeden bu yapıda altın orandan uzaklaştığı görülmüş ve estetiğin daha farklı şekilde bu cephede vurgulanarak kullanıldığı süsleme detayları ile görülmüştür. Yapının güney, doğu ve batı cephelerinin tasarım kurgusunun ve ölçülerinin benzerliği nedeniyle sapma miktarları da aynı değerleri vermiştir. Bu açıdan cepheler birbirinden farklılaşmamaktadır. Yapılan analizde, türbe bileşenlerinin parça-bütün kapsamında; dolu

alanların tüm alanlarla dengesi esas alınarak tasarlandığı sonucuna varılmıştır. Bu açıdan cephelerde estetik bütünlük yeterince sağlanamamıştır.

Yapılan analiz ile cephelerde altın oran ile estetik yaklaşımın aksini gösteren sonuçlar elde edilmiştir. Bunlar;

- Kuzey cephesi yani giriş cephesinin altın orandan en çok uzaklaşan cepheye sahip olması,
- Yapıda, görsel algıda belirlilik yakalamak için giriş cephesinin altın oran ile estetik özelliği ön plana çıkarılması gerekirken bu durumun süsleme gibi farklı yöntemler kullanılarak verilmesi,
- Giriş cephesi dışında diğer üç cephede altın orana daha çok yaklaşıldığı,
- Cephelere ait cephe elamanlarında altın orana en çok yaklaşan elemanın kuzey cephesi dışında diğer üç cephede bulunması,
- Giriş cephesi de dahil olmak üzere, tüm cephelerde elde edilen oranların altın orandan sapma göstermesi, yapının fonksiyonu ve bölgenin iklim özelliklerinin bu cephelerin tasarımında ön planda tutulduğunu; bu durum, tasarım sürecinde fonksiyonel gereksinimlerin ve iklimsel koşulların estetik idealden daha önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

İklim koşulları da cephe tasarımını aktif olarak etkileyen önemli bir faktördür. Cephelerdeki pencere açıklıklarının küçük tutulması, doluluk ve boşluk dengesini etkileyen etmenlerden biridir. Bu nedenle, bazı cephelerde sapma değerlerinin arttığı ve estetiğin diğer unsurlarla sağlandığı gözlemlenmiştir. Yapılan çalışmada, Veysel Karani Türbesi'nin mevcut durumunda altın oran sayısının estetik kurgusunda yeterince dikkate alınmadığı görülmüştür. Ayrıca gelecekte, hem tarihi yapılar için yapılacak koruma müdahalelerinde hem de yeni inşa edilecek yapılarda, altın oran ve estetik ilişkisine dikkat edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akın, R. B. (2021). Diyarbakır'da Osmanlı dönemi cami cephelerinin doluluk oranlarında altın oran-estetiğin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Arpat, A. (2006). Dini mimaride gizli tasarım yöntemleri. İstanbul: Birsan Yayınevi.
- Arslan Selçuk, S., Yücel, C., & Teke, M. (2016). Altın oranla tasarlamak: Doğada, mimarlıkta ve yapısal tasarımda Φ dizini. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 10(2), 149-157.
- Bergil, M. S. (1988). Doğada bilimde sanatta altın oran. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bergil, M. S. (2009). Doğada/bilimde/sanatta altın oran. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Boussora, K., & Mazouz, S. (2004). The use of the golden section in the Great Mosque at Kairouan. Nexus Network Journal, 6(1), 7-16.
- Cellek, A. (2011). Hadis edebiyatında Hz. Veysel Karanî (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Van.
- Çelik, A. (2012). Siirt ve çevresindeki ziyaret yerleri (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Demir, S., & Yıldız, H. (2021). Mimari cephe tasarımında altın oran ve estetik değerler. Yapı Tasarımı Dergisi, 12(2), 35-48.
- Fletcher, R. (2001). Palladio's Villa Emo: The golden proportion hypothesis defended. Nexus Network Journal, 3(2), 105-112.
- Ghyka, M. (1977). The geometry of art and life. New York, NY: Dover Publications.
- Gürsoy, E. (2018). Cami tip projelerinde ölçü-oran ilişkisi. Türk Dünyası Araştırmaları, 118(232), 211-228.

- Kaya, Z. (2018). Doluluk-boşluk oranlarının mimari estetikteki rolü: Altın oran perspektifi. *Mimarlık Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 22-37.
- Olsen, S. (2006). *The golden section: Nature's greatest secret*. New York, NY: Walker & Company.
- Sertöz, S. (2004). *Matematiğin aydınlık dünyası*. Ankara: TÜBİTAK.
- Şenyiğit, Ö. (2010). Biçimsel ve anlamsal ifade aracı olan cephelerin değerlendirilmesine yönelik bir yaklaşım: İstanbul'da Meşrutiyet ve Halaskargazi caddelerindeki cephelerin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tekkanat, N. (2006). Altın oranın kaynakları ve sanata yansımaları (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Vitruvius. (1486). *Mimarlık üzerine on kitap*. Ankara: Şevki Vanlı Yayınları.
- Yılmaz, E. M. (2017). Selçuklu dönemi medreselerinde altın oran-estetik ilişkisi: Konya örneği (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Dicle Kalkınma Ajansı, (2023.04.08). Veysel Karani Türbesi <http://www.dika.org.tr/>
- EBA, (2023. 05.13). Eğitim Bilişim Ağı <http://www.eba.gov.tr/arama/paylasim>
- Evliyalar, (2023.01.21). Veysel Karani (k.s.) – Siirt <https://www.evliyalar.net/veysel-karani-k-s-siirt/>
- Harmony and Home, (2023.07.11). The golden mean and modern design <http://harmonyandhome.blogspot.com/2008/12/golden-mean-and-modern-design.html>
- Harmony and Home, (2023.07.11). The golden mean and modern design <http://harmonyandhome.blogspot.com/2008/12/golden-mean-and-modern-design.html>
- Mimarlık Dergisi, (2023.03.01). Mimarlar Odası <http://www.mimarlikdergisi.com>